

Ujváry Gábor

**„Egyéniségünket nem egyszer le kell küzdenünk
a mindig szükséges kiegyenlítés érdekében” –
Klebelsberg Kuno 1919 utáni politikai útkeresése**

Fülöp Mihály kutatásainak előterében a II. világháború alatti és utáni nemzetközi rendezési tervek, a határkérdések, a párizsi békekonferencia – illetve ezek máig ható következményei – alapos, magyar szempontokat kiemelő vizsgálata áll. Mindez nagyon szorosan kapcsolódik az engem is régóta foglalkoztató kérdésekhez, amelyek közvetlen előzményét jelentik Fülöp professzor úr témáinak: miként alakult át a világ, Európa és benne elsősorban az összezsugorodott Magyarország a Nagy Háborút követően? Mennyiben befolyásolták Magyarország két világegés közötti politikáját (kiemelten a kulturálisat) a Közép- és Kelet-Európa térképét gyökeresen átrajzoló változások? Milyen szerepe volt ebben néhány kiemelkedő személyiségnek? Mennyire korlátozták cselekedeteiket a vesztes államokat gúzsba kötő adottságok?

Tanulmányomban egy jellemző, tipikusnak azonban mégsem nevezhető pályafutás rövid szakaszának bemutatásával keresem a választ arra, miként reagált egy napjainkban általános elismerésnek örvendő politikus a kaotikus viszonyoktól a megcsönkült állam konszolidációja kezdetéig tartó rövid időszak során az addigi életkereteket szinte mindenben felforgató változásokra. Klebelsberg Kuno 1919 késő nyaratól vallás- és közoktatásügyi miniszteri kinevezéséig (1922. június 16.) terjedő életútja – amelynek itt csak az előzményeit és néhány elemét, főleg a soproni képviselő-választásig terjedő időszakot vizsgálom – későbbi sikereit és kudarcait is előlegezte.

Az 1875-ben született Klebelsberg 1919-ben már fontos közigazgatási tapasztalatokkal rendelkezett, és ismert, befutott politikusnak számított. 1898-as államtudományi doktorátusa után a miniszterelnökség tisztviselőjeként fokozatosan emelkedett a hivatali ranglétrán: 1907-ben a miniszterelnökség nemzetiségi

osztályának vezetője, 1910-től közigazgatási bíró. 1914. január elejétől 1917 márciusáig a vallás- és közoktatásügyi minisztérium közigazgatási, ezután 10 héten át, 1917. június 15-ig – politikai példaképe, Tisza István mellett – a miniszterelnökség politikai államtitkára. Közben a Nemzeti Munkapárt programjával 1917. április 5-én Kolozsvár II. kerületének képviselőségét is elnyerte, ami azt tanúsította, hogy már az országos politikában is szeretne volna magát megmérettetni. Ehhez társult, hogy a történelmi szakmunkák olvasását kedvenc foglalatosságai közé soroló Klebelsberget 1917 februárjában a Magyar Történelmi Társulat elnökévé is megválasztották – tisztségét haláláig megtartotta –, így tehát 1917 tavaszától egyszerre látott el közigazgatási, politikai és szakmai-tudományszervezési feladatokat. Egy rövid, 1918–1919-es kitérő kivételével immár élete végéig.

Az őszirozás forradalommal sohasem szimpatizált. Bár leginkább a konzervatív reformerek közé sorolták, az új hatalommal azonnal szembeállította, hogy annak első napján gyilkolták meg mentorát és segítőtjét, az általa a leginkább becsült politikust, Tisza Istvánt. Emellett másfél esztendeje megszerzett parlamenti mandátumát is elveszítette, amikor 1918. november 16-án az országgyűlés mindkét háza kénytelen volt feloszlalni önmagát. Azt sem helyezte, hogy a kormányzat – antant- és békebarát politikájának sikerében oktanulul bízva – szinte semmit sem tett az országba fokozatosan benyomuló román, cseh és szerb csapatok megállítása, visszaszorítása érdekében. Ennek következtében választóközrete, Kolozsvár 1918. december 24-én román, egy számára ugyancsak fontos másik magyar nagyváros, Pozsony 1919. január 1-jén cseh kézre került. A világháború alatt – államtitkárként, majd képviselőként – Erdély központjának és a későbbi szlovákiai fővárosnak a fejlesztését elsősorban az ottani egyetemek további bővítésével (az 1872-től működő kolozsvári esetében), illetve minél gyorsabb kiépítésével (az 1912-ben alapított, de csak 1919 novemberében megnyitott pozsonyi univerzitásnál) igyekezett előmozdítani.¹

Klebelsberg addigi kitüntetései közül a legfontosabb a IV. Károly koronázása alkalmából, 1916. december 30-án kapott valóságos belső titkos tanácsosi cím volt, amellyel a keveseknek (például érsekeknek, minisztereknek) járó „nagyméltóságú” megszólítás járt. A koronázás napján összesen 24-en részesültek e kegyben, közülük a két legifjabb az akkor még ellenzéki politikusként tevékenykedő Bethlen István és a nála egy esztendővel fiatalabb Klebelsberg volt. Kettejük sorsa itt találkozott először, hogy 1918 végétől mindinkább összefonódjon.

¹ Itt és a későbbiekben is nagyban támaszkodom Klebelsberg életrajzaira: HUSZTI 1942, a kommün bukásáig tartó időszak vonatkozásában: 7–80; UJVÁRY 2014a, ugyanarról az időszakról: 11–60.

Politikai ellentéteik ellenére néhány kérdésben már korábban is közel álltak egymáshoz. Bethlen parlamenti képviselőként és számos érdekvédelmi szervezet tagjaként, vezetőjeként harcolt az erdélyi magyarság megerősítéséért, Klebensberg pedig a Julián Egyesület ügyvezető igazgatójaként (1904–1914) a szórványmagyarság, azon belül elsősorban a horvátországi és a bosznia-hercegovinai magyarok identitásának megőrzéséért küzdött. Egyetértettek a választójog – egyébként általuk is indokoltnak vélt – kiterjesztésének óvatos kezelésében, a műveltségi cenzus fenntartásának szükségességében. Utóbbi fontosságára az 1920-as években is sokszor figyelemeztek.

1919 elejétől együtt szervezték meg a végül 1919. február 18-án megalakult Nemzeti Egyesülés Pártját, a két világháború közötti kormánypárt egyik elődalakulátát, amely a Tanácsköztársaság kikiáltása miatt már nem folytathatott érdemi tevékenységet. A kommün idején Bethlen Bécsbe menekült, ahol az antikommunista ellenállási szervezet, az ABC élére került. Klebensberg vidéken és Budapesten bujdosott. A diktatúra bukása után ismét bekapcsolódtak a politikai életbe, ám a zűrzavaros viszonyok között vezető pozíciót egyikük sem kívánt még vállalni.

A politikai konszolidáció első, még csak kezdő lépéseit megtett Simonyi-Semadam Sándor miniszterelnök lemondásakor, 1920. július elején került szóba először igazán komolyan Bethlen kormányfősége. Ő azonban július 14-én, egy héten át folytatott tárgyalások után – amelyek során vallás- és közoktatásügyi miniszterének Teleki Pált vagy Klebensberg Kunót ajánlotta – mégsem fogadta el a Horthy kormányzó felajánlotta tisztséget. Maga helyett Teleki Pált ajánlotta, aki július 19-én meg is alakíthatta kabinetjét. Majd csak az ő lemondása – és a politikai helyzet részbeni megszilárdítása – után, 1921. április közepén ült be a miniszterelnöki székbe. Klebensberg ugyanennek az évnek a végén lett belügy-, a következő közepén pedig vallás- és közoktatásügyi miniszter. Tárcavezetőként ő töltötte a leghosszabb időt a különböző összetételű Bethlen-kormányokban. Pozícióját egészen a kormányfő és ezzel a teljes kabinet 1931. augusztus végi lemondásáig megtartotta.²

Bethlen Klebensberggel szoros együttműködésben valósította meg a sokak által életképtelennek ítélt Magyarország konszolidációját. Ebben a legnagyobb érdem nyilván a belpolitikai, a gazdasági, majd a külpolitikai talpra állást irányító Bethlent illette, de nagyon fontos szerepet játszott benne a kulturális életet újjászervező, saját tárcáját az összes közül a legfontosabbá fölemelő Klebensberg is. Kiválóan egészítették ki egymást, s bár viszonyuk nem igazán volt barátinak nevezhető, egymásrautaltságukat mindketten pontosan érzékelték. Különösen Bethlen, de

² Bethlen 1921-es miniszterelnökségéig tartó politikájáról ROMSICS 1999: 30–173. Bethlen és Klebensberg kapcsolatáról: UJVÁRY 2014b.

Klebsberg is gyakorlatias, ravasz, a pillanatnyi helyzethez kiválóan alkalmazkodó, vérbeli – és sokaktól eltérő pragmatikussága miatt modern – politikus volt. Terveik nem egy-két évre, hanem hosszú távra szóltak, elért eredményeik – különösen a magyar kulturális intézményrendszert modernizáló Klebsbergé – maradandónak bizonyultak.

1922 végén a nagyszerű újságíró, Pethő Sándor a *Magyarságban* – ahol rengetegszer bírálták ekkoriban Klebsbergét – sok-sok iróniával és erősen támadó hangnemben rajzolta meg Klebsberg portréját. A nem különösebben kedvelt, kortársai egy része szerint is roppant hiú Klebsbergéről írott kemény kritika részben nyilván jogos volt. Olyan jelenségeket tett azonban szóvá, amelyek a szerző szándékától eltérően – és inkább csak napjaink szemüvegén át nézve – a korszerű, mindenre gyorsan reagáló politikus típusával azonosították Klebsbergét. Még akkor is, ha a vezércikk megjelenése idején ezt szinte senki sem gondolta így, mivel a legtöbb közéleti érdeklődésű ember akkoriban – mint ahogyan ma is – a szigorúan elvhű politika híve volt. Tekintsünk most el annak tárgyalásától, hogy mennyire lehet elfogadható mindaz, amit Pethő Klebsbergéről állított. Ez esetben nyilván nem ez a fontos, hanem Klebsberg politikájának vitathatatlan eredményessége, amely részben éppen a Pethő által szóvá tett tulajdonságoknak, azaz modern politikuskénti fellépésének volt köszönhető. Ráadásul ezek a jellemvonások nem, illetve csak kismértékben határozták meg Klebsberg magatartását. Pethő szerint Klebsbergből

„hiányzik az elvi meggyőződés bátor következetessége, [... benne] az áttájékozódás képessége oly művészetté fejlődött, hogy soha semmit se kockáztat. [...] Úgy balanszíroz állandóan két elv, két meggyőződés, két irányzat, két eshetőség között, úgy igyekszik magát elosztani, hogy mindig mind a kettő számára possibili legyen [...] és ott áll állandóan a lesben, egy félig nyitott ajtó küszöbén, úgy, hogy be is léphet az ajtón s hirtelen vissza is léphet, mintha esze ágában se lett volna belépni. Az ajtót soha be nem teszi maga mögött, de vigyáz viszont, hogy előtte se tehessék be.”³

A meglehetősen bántó értékelésből még számos részletet idézhetnék, Pethő ugyanis több konkrét(nak vélt) példával támasztotta alá érvelését. Sorai viszont arra is rávilágítottak, hogy az I. világháború után – többek között a választójog bővítése, a média mindenhatóvá válása: a sajtó mellett a film és a rádió terjedése, a kommunikáció

³ Klebsberg 1922. A vezércikket senki sem jegyezte (szignóval sem), de a Pethő munkásságát legjobban ismerő Závodszy Géza egyértelműen őt jelöli meg szerzőként: ZÁVODSZKY 2019: 114–115.

állandó erősödése okán – a politika immár a mindennapokat is erősen áthatotta, ezért aztán teljesen megváltozott a politikusok szerepe is. A korábbi, botlásaival és stiklijeivel is többnyire úriemberként viselkedő politikus helyét fokozatosan átvette a számító, helyezkedését mindig a pillanatnyi viszonyokhoz igazító, a közhangulatot és a megnyíló lehetőségeket figyelő és kihasználó, az önérdekét – jó esetben a köz érdekével összeegyeztetve – előtérbe helyező új politikus típusa. Ezt nyilván Klebensberg is megérezte, hiszen az elsők között ismerte föl az új tömegtájékoztatási eszköz, a Magyarországon 1925-től sugárzó rádió hatását – mint ahogy az sem véletlen, hogy elképzeléseit, ötleteit rendszeresen megszéllőztette a sajtóban, mintegy a közvélemény hangulatát tesztelve.

A fő kérdés persze az volt: egy-egy politikus eszközként használja a közéleti befolyását saját céljai elérésére, vagy inkább valóban a közjót – szűkebb és tágabb környezete minél sikeresebb boldogulását – szeretné szolgálni? E tekintetben kevés kétség lehet afelől, hogy Klebensberg Kuno az utóbbi kategóriába tartozott. Rendkívül fontos volt ugyan számára, hogy neve fennmaradjon – az vesse rá az első követ, aki nem ugyanezt kívánja magának –, ám ennek érdekében vallás- és közoktatásügyi miniszterként számos olyan intézkedést hozott, amely a társadalom többségének tényleg hasznára vált. Ahhoz persze, hogy ezt megtehesse – s itt kénytelen vagyok ismét a modern politika kínzó erkölcsi dilemmáira is utalni –, belügyminiszterként olyan lépéseket is meg kellett tennie, amelyekkel nem volt igazán oka büszkélkedni. Valószínűleg pontosan tudta: ez az ára annak, hogy olyan pozícióba kerülhessen, amelyre régóta készült, és amelyhez igazán értett. Ahol a legtöbb hasznos cselekedettel mozdíthatja elő a területében harmadára zsugorodott Magyarország (kulturális) fejlődését.

Klebensberg a Tanácsköztársaság 1919. augusztus 1-jei leverése-megszűnése után azonnal és aktívan bekapcsolódott az újjászerveződő politikai életbe. Gyakran eljárta a Teleki Pál elnökölta – valójában Friedrich István miniszterelnök irányította – Keresztény Nemzeti Párt klubjába (ebből az alakulatból jött aztán 1919. október 25-én létre a Keresztény Szociális Gazdasági Párttal való egyesülés révén az egyik kormánypárt, a Keresztény Nemzeti Egyesülés Pártja). Ugyanígy többször megjelent a jórészt Tisza István egykori Nemzeti Munkapártjának tagjait tömörítő, ugyancsak konzervatív irányultságú Nemzeti Társaskör „fűtetlen termében”.⁴ Kezdetben részt vett azokon a megbeszéléseken is, amelyeket George Russell Clerk

⁴ Séta a pártkörökben. A keresztény klubok 1919: 2; Séta a pártkörökben. A Nemzeti Társaskör 1919: 2.

brit diplomata folytatott az antant által elismerendő magyar kormány létrehozása érdekében. Ezek eredményeként alakult meg végül 1919. november 24-én a keresztényszocialista Haller István „koncentrációs” (koalíciós) kormánya, amelyet már érdemesnek tartottak a békekonzferenciára való meghívásra.⁵

Másokkal – így a Huszár jelölése előtt kormányfőként is szóba került Apponyi Alberttel – szintén tárgyalt a kibontakozás lehetőségéről,⁶ és meghívták azokra a teaestélyekre is, amelyeket Friedrich István, majd Huszár Károly miniszterelnök adott a társadalom „előkelő képviselőinek”.⁷ Mindez egyértelműen bizonyította, hogy számítanak rá és számolnak vele. Komolyabb feladatot azonban ekkor még nem vállalt – minden bizonnyal kivárt, amíg tisztábbá válnak a meglehetősen kaotikus politikai viszonyok. Politikai hozzáállása is ezt erősítette.

Utóbbiról Klebelsberg 1922 szeptemberének végén Rákosi Jenőnek, a *Budapesti Hírlap* (általa is nagyon tisztelt) főszerkesztőjének írt nyílt levele tanúskodik. Ebben amiatt szabadkozott, hogy kénytelen volt Eugène Brieux *A vörös talár* című darabját „levéttetni” a műsorrendről, „annak elkerülése végett, hogy a Nemzeti Színház alapjában véve politikai indokokból táplálkozó harcok színtere legyen”. E – majd három esztendővel 1919 késő ősze utáni – intézkedés szükségességét így indokolta: „Miért? Mert forradalmak után vagyunk, mert proletárdiktatúra után vagyunk, mert ellenforradalom után vagyunk, mert a magyar nemzet hangulata ma olyan, mint a nagy betegségből lábadozó emberé, aki a legcsekélyebb ingerre is a szokottnál erősebben reagál.” Tettének indítékait politikai hitvallásával magyarázta – ami nagyon is emlékeztethet minket a Pethő vitriolos kritikájában megfogalmazottakra.

„Ha a mai viszonyok között – jelentette ki Klebelsberg – különösen a kényesebb ügyeket ugyanolyan elvek és módszerek szerint akarnánk elintézni, mint régen a békében, [...] akkor egészen más eredményeket és hatásokat érünk el, mint amit ugyanezek az intézkedések nemzeti katasztrófáink előtt tettek volna. Akkor a politikus megengedhette magának, hogy szubjektív felfogását érvényesítse, ma egyéniségünket nem egyszer le kell küzdenünk a mindig szükséges kiegyenlítés érdekében.”

Hozzátette: mint mindig, most is a „kiegyenlítés útjait kerestem [...], azt a közép-utat jártam és fogom járni, míg politikát csinálom mindig, melyet aranynek nevez

⁵ A számos újságcikk közül egy példa: Clerk holnap befejezi tárgyalásait 1918. Újabbán minderről: ANKA 2021.

⁶ Döntés előtt 1919a: 6.

⁷ Ótórai tea a miniszterelnöknél 1919: 2; Megalakult a Nemzeti Középpárt! 1919: 1–2.

a közmondás, amely azonban a valóságban tövises”. Ez a szerep hálátlan, mivel a képviselőjét „megalkuvással vádolják”. Politikai hitvallását így zárta:

„A mérséklet politikája persze árt az egyénnek, de használ az országnak. Használ Magyarországnak, amely mai súlyos helyzetében a politikai ellentétek kiélezéseinek luxusát nem bírja el. [...] Jól tudom, hogy ez a politika nem népszerű, közhelyeslésre alig számíthat, nem elégít ki sem jobbra, sem balra teljesen, de én éppen Tisza Istvántól úgy tanultam, hogy az ügyek és intézkedések politikai mérlegelésénél egyedül a tárgyi szükségesség és nem a személyi népszerűség lehet az irányadó.”⁸

Klebsberg 1919 őszétől többnyire ebben a szellemben politizált, amivel – mint Pethő Sándor véleményén kívül is számos megnyilvánulás tanúsítja – valóban nem vált közkedveltté. Belügyminiszterré történt jelölésekor egy újságcikkben egyenesen „a nemzetgyűlés legnépszerűtlenebb emberének” nevezték.⁹ Még legnagyobb sikerei idején is rengeteget támadták, saját pártja soraiban is. Majd csak 1932-es halála után kezdték dicsérni és becsülni mindazt, amit Magyarország újjáépítése érdekében tett.¹⁰ Politikai krédója tehát mégiscsak sikeresnek bizonyult.

Hivatalosan 1920 elején került vissza az országos politikába, nem sokkal azután, hogy Bethlen István arra kérte: a francia közvélemény magyarok iránti megnyerése érdekében mozgósítsa a magyar katolikus közvéleményt. Bár Klebsberg közvetítése révén Csernoch János hercegprímás a békefeltételek enyhítését kérte Párizs érsektől, Léon-Adolphe Amette francia bíborostól, aki Paul Deschanel francia köztársasági elnökhöz is eljuttatta Csernoch levelét, a március közepén adott francia válasz leszögezte, hogy a magyar békefeltételek ügyében semmiféle változtatást sem tartanak indokoltnak.¹¹

Szinte ugyanakkor jelölte a „választókerület polgársága” soproni nemzetgyűlési képviselőnek.¹² Ennek szintén volt katolikus vonatkozása, ugyanis az indulását – legalábbis a Klebsberg azóta megsemmisült vagy kallódó hagyatékát az 1940-es évek elején feldolgozó Huszti József szerint – Csernoch János kezdeményezte és Esterházy Miklós Pál herceg támogatta.¹³ Annak nincs nyoma, hogy Klebsberg maga

⁸ KLEBELSBERG 1922: 3.

⁹ Mit mond az ellenzék? 1921: 4.

¹⁰ UJVÁRY 2013.

¹¹ ROMSICS 1999: 148–149; WETTSTEIN 2014: 1920. január 19-i, 23-i, 28-i, február 11-i és március 11-i bejegyzések.

¹² Klebsberg Kunó gróf jelöltsége 1919: 6.

¹³ HUSZTI 1942: 80.

szerette volna megpályázni e körzetet, amelyhez – édesanyja köznemesi családjának nyugat-magyarországi gyökerein kívül¹⁴ – az égvilágon semmi sem kötötte. Gyerek- és ifjúkorában Székesfehérváron, egyetemista kora óta Budapesten élt. Rádásul olyan városba jelölték, amelynek a hovatartozása bizonytalan volt, hiszen az osztrák békeszerződés értelmében a Nyugat-Magyarország központjának számító Sopront is Ausztriának ítélték, s közvetlenül a nemzetgyűlési voksolás előtt, 1920. január közepén már ismert volt, hogy e döntést a magyar békeszerződésben is érvényesíteni kívánják.

A magyar szokásoktól eltérő egykamarás választásokat Friedrich István miniszterelnök 1919. november 13-i rendelete – illetve az ezt kiegészítő miniszterelnöki és belügyminiszteri rendeletek – alapján 1920. január 25–26-án, széles körű, kötelező, egyenlő és titkos, nőkre is kiterjedő választójogot biztosítva tartották, s a békekötés előtti „ideiglenességre” tekintettel a mandátum időtartamát két évben szabták meg. Annak ellenére, hogy a kommunisták már illegalitásba kerültek, s a szélsőjobboldal megfélemlítő akciói miatt a Szociáldemokrata Párt sem indult a választásokon, az azokat meghatározó, a szavazók körét szokatlan arányban – a korábbi 6-ról az összlakosság mintegy 40%-ára – bővítő választási rendszer egész Európában élenjárónak minősült. Két évvel később Klebelsbergre hárult az a hálátlan, általa sem kedvelt feladat, amely a jogosultak arányának 40-ről 30%-ra csökkentésével, illetve – Budapest és a törvényhatósági jogú városok kivételével – a nyílt szavazás intézményének visszaállításával szűkítette a nemrég kiszélesített választójogot. Mindkét rendelkezés példátlanul számított Európában; még akkor is, ha a 30%-os arány a földrész közepmezőnyébe sorolta Magyarországot.¹⁵

Bár 1920 elején a későbbi trianoni határon is túlnyúló román és a szerb megszállás következtében csak az ország egy részében kerülhetett sor a voksolásra, azt az 1919. szeptember 10-én megkötött Saint Germain-i béke értelmében az Ausztriának ítélt területeken, így Sopronban is zavartalanul megrendezhették. Klebelsberg a Keresztény Nemzeti Egyesülés Pártja (KNEP) programjával indult, s 6445 szavazattal 55,18%-os többséget szerzett a két ellenjelölttel, Töpler Kálmánnal (Nemzeti Demokrata Párt) és Zombor Gézával (Nemzeti Középpárt) szemben.¹⁶ Klebelsberg

¹⁴ Édesanyja, Farkas Aranka családja már korábban is Székesfehérváron élt, ahol az édesapját másfél éves korában elvesztő Klebelsberg is nevelkedett. A felső- és alsó-eőri Farkasok a napjainkban Ausztriában, Burgenlandban fekvő Felső- és Alsóőr (Oberwart; Unterwart) – a 14. századtól a királyi nemes szolgák sorában határvédő feladatot teljesítő – birtokosaival együtt Rudolf királytól 1582-ben kapták a kollektív nemességet, amelyet II. Mátyás 1611-ben megerősített. Lásd REISZIG 1898.

¹⁵ Újabban erről: SIPOS 2020, főleg: 56–63.

¹⁶ Klebelsberg megválasztásának, illetve 1922-es bukásának történetét alaposan feldolgozták: TASCHEK 2018; OROSZ 2020.

programjában – az egyik legfejlettebb magyar város, Sopron polgárainak igényeit is felmérve – későbbi kultuszminiszterségének néhány fő törekvését is meghirdette.

A legitimizmus egyik bázisának tartott városban hitet tett a királyság államformája mellett, ám nem fejtette ki, kit látna szívesen Magyarország trónján. (A későbbiekben is homályos megállapításokat tett erről, markánsan sohasem foglalt állást a legitimisták és a szabad királyválasztók olykor ingerült vitájában.) „Öntudatos és tervszerű középosztályi politikát” sürgetett – ahogy számos alkalommal ezután is –, és „a közalkalmazottak gyermekeinek tanulmányi segélyezését” ígérte (ezt majd az általa kezdeményezett 1927: XIV. tc. szabályozta), és természetesen fölemelte a szavát Nyugat-Magyarország elszakításának szándéka ellen. Utóbbi követelését számtalanszor megismételte 1920 és 1921 folyamán. Az országban uralkodó virulens zsidóellenességet bírálva kijelentette, hogy a nemzetgyűlésnek majd „szembe kell szállania [...] minden általánosító antiszemitizmussal”. E nézetét ugyancsak határozottan képviselte a továbbiakban.¹⁷

A KNEP – amelynek vezetői között Teleki Pál, Vass József vagy éppen Prohászka Ottokár mellett Klebelsberg is meghatározó szerepet játszott – gyűjtőpártjellegű formációként, több párt egyesülésével, a keresztény középírányt és a régi politikai elit egy részét összefogva alakult 1919. október 25-én, s a választások idején már kormánypártként működött. 1920 január–februárjában a szavazatok 39,16%-ával az Országos Kisgazda és Földműves Párt mögött a második helyet szerezte meg, június–júliusban, a román megszállás alól felszabadult Tiszántúlon azonban már csak 15,57%-ot kapott.¹⁸

Az 1920. február 16-án összeült nemzetgyűlésben – amelynek társadalmi összetétele a birtokos parasztság térnyerése következtében jelentősen átalakult – e két győztes tömörülés szinte egyenlő arányban birtokolta a mandátumok több mint 90%-át. Így végül a két, önmagában is meglehetősen heterogén párt koalíciós kormányzása mellett döntöttek.¹⁹ E politikai szempontból rendkívül mozgalmas időszakban azonban sorban alakultak, olvadtak össze és szűntek meg a többnyire rövid életű pártok – történetük feldolgozását szinte áttekinthetetlenné téve.

Klebelsberg is buzgón kereste, ám mégsem igazán találta a helyét. A jeles statisztikussal, Kenéz Bélával, illetve Teleki Pállal – Apponyi Albert elnökletével – már 1920 áprilisában új kormánypártot kívántak létrehozni. Miután Apponyi

¹⁷ Döntés előtt 1919b: 1–2; Nem adjuk fel történelmi igazságainkat 1919: 3–4; A mai minisztertanács dönt a szociálisták követeléseiről 1919: 6–7. A legteljesebben közli a mondottakat: Dr. Klebelsberg Kunó gróf programbeszéde 1919: 1–2.

¹⁸ HUBAI 2001: I. 19–28, II. 16, 21; VIDA 2011: 184–185, 187–188, 192–193.

¹⁹ Ennek hatásairól bővebben: PÜSKI 2006: 17–26.

visszautasította felkérésüket, április 22-én kiléptek a KNEP-ből. Az így létrejövő párton kívüli, de kormánytámogató, akkor 16 fős „disszidencsoport”, majd az ebből május 17-én alakult Egyesült Nemzeti Keresztény Kisgazda és Földmívespárt tényleges vezetője Klebelsberg és Teleki lett. Nem sokkal később, július 12-én ez a formáció is beolvadt az ugyanilyen néven létesített egységes kormánypártba, amely aztán 1921. február 10-én felbomlott. (Ebből Klebelsberg – Telekivel, Haller Istvánna, Prohászka Ottokárral és még több mint 30 képviselőtársával – már február 3-án kilépett.) Február 14-én Klebelsberg az egykori disszidensek többségével, megint csak a korábbival megegyező névvel és Bethlen vezetésével újjáalapította a pártot, amely aztán 1922. február 2-ig működött. Ezen a napon Bethlen Istvánt követve a disszidensek is beléptek a Kisgazdapártba, amelynek átalakításával 1922. február 22-én jött létre az immár erős, Bethlen vezette és általa kézben tartott kormánypárt, a Keresztény-Keresztyén, Kisgazda-, Földmíves és Polgári Párt; vagy ahogyan már akkoriban is hívták, az Egységes Párt. Programjának legfontosabb célkitűzése a politikai és gazdasági konszolidáció volt. A pártnak Klebelsberg haláláig meghatározó tagja maradt.²⁰

1920 és 1922 között Klebelsberg is ugyanazokkal a kérdésekkel foglalkozott, mint a legtöbb magyar politikus: a gazdasági kilábalás lehetőségeivel, a politikai konszolidációval, a legitimizmus és a szabad királyválasztás dilemmájával – majd IV. Károly visszatérési kísérleteivel – és Nyugat-Magyarország sorsával. A soproni mandátumot elnyert politikust 1920 tavaszától nem annyira a helyi, mint egyre inkább az országos problémák izgatták – részben ennek lett a következménye 1922-es, csúfos soproni választási veresége is. 1921 végétől, belügyminiszterként már elsősorban a választójoggal kapcsolatos egyeztetések és viták kötötték le az idejét, s miután kellemetlen kötelességét – a nemzetgyűlést megkerülve, rendeleti úton szűkítve a jogosultak arányát – elvégezte, hozzájárult végre ahhoz, ami mindig a legközelebb állt hozzá: a magyar oktatási, tudományos és kulturális intézményrendszer újjászervezéséhez.

A Monarchia, benne Magyarország I. világháborús veresége és felbomlása, az 1918 ősztől bekövetkező gyors hatalomváltások állandó bizonytalanságba taszították a magyar politikai életet. A reménytelen helyzetből sok politikus kereste, de kevés találta meg a kiutat. Utóbbiak között az egyik legsikeresebb Klebelsberg Kuno lett. Kultuszminiszterként szerzett érdemei nagyban hozzájárultak az 1920-as évek elején életképtelennek tartott ország gyors és eredményes konszolidációjához.

²⁰ ROMSICS 1999: 155–173; VIDA 2011: 154–156. A két munka – akárcsak a további szakirodalom – adatai egyébként részben ellentmondanak egymásnak.

Felhasznált irodalom

- A mai minisztertanács dönt a szociálisták követeléseiről (1919). *Uj Nemzedék*, 1919. december 16. 6–7.
- ANKA László (2021): A Huszár-kormány megalakulása. In GULYÁS László (szerk.): *A katonai megszállástól a magyar békekezeletig. A párizsi békekonferencia és Magyarország*. Szeged: Egyesület Közép-Európa Kutatására, 420–438.
- Clerk holnap beféjezi tárgyalásait (1918). *Világ*, 1918. október 31. 3–4.
- Döntés előtt (1919a). *Magyarország*, 1919. november 18. 6.
- Döntés előtt (1919b). *Pesti Hírlap*, 1919. december 16. 1–2.
- Dr. Klebsberg Kunó gróf programbeszéde (1919). *Sopronvármegye*, 1919. december 16. 1–2.
- HUBAI László (2001): *Magyarország XX. századi választási atlasza 1920–2000*. I–III. Budapest: Napvilág.
- HUSZTI József (1942): *Gróf Klebsberg Kunó életműve*. Budapest: Magyar Tudományos Akadémia.
- Klebsberg Kunó gróf jelöltsége (1919). *8 Órai Ujság*, 1919. december 10. 6.
- KLEBELSBERG Kuno (1922): A vörös talár. *Budapesti Hírlap*, 1922. szeptember 29. 3.
- Klebsberg (1922). *Magyarország*, 1922. november 9. 1–2.
- Megalakult a Nemzeti Középpárt! (1919) *Az Ujság*, 1919. december 7. 1–2.
- Mit mond az ellenzék? (1921) *Az Ujság*, 1921. december 8. 4.
- Nem adjuk fel történelmi igazságainkat (1919). *Magyarország*, 1919. december 16. 3–4.
- OROSZ László (2020): „[...] aki rám adja szavazatát, a magyar haza mellett való megmaradásra szavaz.” Klebsberg Kunó soproni mandátuma, 1920–1922. In FARKAS Judit Antónia – GALI Máté – SCHWARCZWÖLDER Ádám – UJVÁRY Gábor (szerk.): *VERITAS Évkönyv 2019*. Budapest: Magyar Napló – VERITAS Történetkutató Intézet és Levéltár, 159–173.
- Ötórai tea a miniszterelnöknél (1919). *Pesti Hírlap*, 1919. november 13. 2.
- PÜSKI Levente (2006): *A Horthy-rendszer (1919–1944)*. Budapest: Pannonic.
- REISZIG Ede (1898): Vasvármegye nemes családai. In BOROVSZKY Samu (szerk.): *Vasvármegye*. Budapest: Apolló.
- ROMSICS Ignác (1999): *Bethlen István. Politikai életrajz*. 2. átdolgozott kiadás. Budapest: Osiris.
- Séta a pártkörökben. A keresztény klubok (1919). *Magyarország*, 1919. október 24. 2.
- Séta a pártkörökben. A Nemzeti Társaskör (1919). *Magyarország*, 1919. október 28. 2.
- SIPOS József (2020): *A Bethleni kétharmad. A Kiszegedapárt kormányzóparttá bővítése és az 1922-es választások*. Szeged: Belvedere Meridionale.
- TASCHÉK Zoltán (2018): Az 1922. évi nemzetgyűlési választások Sopronban. *Múltunk*, 63(1), 50–86.
- UJVÁRY Gábor (2013): „Világosan átgondolt és szisztematikusan építkező kultúrpolitika”. A kortársak és az utókor Klebsberggről. In UJVÁRY Gábor (szerk.): *„A legnagyobb álmú magyar kultuszminiszter”. Gróf Klebsberg Kuno*. Budapest, Kairosz, 119–150.
- UJVÁRY Gábor (2014a): *„Egy európai formátumú államférfi”. Klebsberg Kuno (1875–1932)*. Pécs–Budapest: Kronosz – Magyar Történelmi Társulat.
- UJVÁRY Gábor (2014b): Bethlen István és Klebsberg Kuno kapcsolata. In *Gróf Bethlen István és kora*. Budapest: Osiris, 121–136.
- VIDA István (szerk.) (2011): *Magyarországi politikai pártok lexikona 1846–2010*. Budapest: Gondolat – MTA–ELTE Pártok, Pártrendszerek, Parlamentarizmus Kutatócsoport.
- WETTSTEIN János (2014): A Magyar Békeküldöttség politikai naplója. *Rubicon*, 23(6), 94–97.
- ZÁVODSZKY Géza (2019): *A kolozsvári alma matertől a Magyar Nemzet rostrumáig. Pethő Sándor (1885–1940)*. Pécs–Budapest: Kronosz – Magyar Történelmi Társulat.

